ЗВІТ
про участь у міжнародній конференції у Мінську

29 березня 2019 року делегація Нотаріальної палати України у складі члена Ради НПУ Бернацької І.М. та голови Відділення НПУ в Одеській області Левенець Т.П. взяла участь у міжнародній конференції «**Нотаріат XXI: глобальні тенденції і національні рішення»,** організованій Білоруською нотаріальною палатою в місті Мінську з нагоди 5-річчя роботи нотаріату Білорусі на принципах самоврядування і самофінансування.

До участі у конференції залучено представників Національних Зборів, Адміністрації Президента, Верховного суду, Міністерства юстиції Республіки Білорусь, а також нотаріальних спільнот Австрії, Азербайджану, Болгарії, Німеччини, Грузії, Казахстану, Російської Федерації, Литви, Сербії, Туреччини, України, Франції та інших країн.

В ході конференції обговорено широке коло принципових питань функціонування і розвитку нотаріату з урахуванням впливу суспільно-економічних новацій на традиційні процедури в європейських нотаріальних системах, а також розширення використання інформаційних технологій в роботі нотаріусів різних країн. Епоха цифрової глобалізації з впровадженням кардинально нових технологій на очах змінює сучасний юридичний світ. За останні 5 років роботи розвиток цифрового вектора стало одним з ключових напрямків більшості країн.

Відкрила конференцію **Голова Білоруської нотаріальної палати Наталія Борисенко**, яка присвятила свій виступ підсумкам п'ятирічної роботи нотаріату Білорусі на принципах самоврядування і самофінансування, акцентувавши увагу аудиторії на досягненнях, проектах, що реалізуються і найближчих планах нотаріусів на майбутнє. Було відзначено, що метою реформи нотаріату, старт якій дав Указ Президента Республіки Білорусь від 27 листопада 2013 р № 523 «Про організацію нотаріальної діяльності в Республіці Білорусь», є підвищення ролі інституту нотаріату в забезпеченні захисту прав і законних інтересів громадян, а також виведення якості надаваних нотаріусами послуг на сучасний високий рівень, що відповідає глобальним світовим тенденціям в сфері нотаріату.

З вітальним словом до учасників конференції звернулися Заступник Голови Адміністрації Президента Республіки Білорусь Валерій Міцкевич, Міністр юстиції Республіки Білорусь Олег Слижевський, заступник Голови Верховного Суду Республіки Білорусь Андрій Забара і голова Постійної комісії із законодавства Палати представників Національних зборів Республіки Білорусь Наталія Гуйвік. У свої промовах представники державних органів і судової системи дали позитивну оцінку сучасному нотаріату Білорусі, підкресливши, що нотаріат впорався з поставленим державою завданням.

<u>В рамках першого тематичного блоку</u> конференції учасники обговорили широке коло принципових питань функціонування і розвитку

нотаріату з урахуванням впливу суспільно-економічних новацій на традиційні процедури в європейських нотаріальних системах.

Про виклики сучасності, які доводиться приймати нотаріусам, розповів Ріхард Бок, почесний нотаріус, віце-президент Федеральної нотаріальної палати Німеччини. Останні тридцять років розвитку континентальної Європи ознаменувалися жорстким впливом політики запровадження права англосаксонського типу, для якої на перше місце поставлено фінансовий капіталізм і «погоня за матеріальним щастям», зазначив Ріхард Бок. Нотаріуси ж прагнуть залишатися гарантом збалансованих договірних відносин з превентивним судовим контролем за важливими угодами, надаючи при цьому великого значення захисту слабшої сторони. Найчастіше тільки завдяки консультаціям та інформації громадяни отримують можливість належним чином реалізовувати свої права. Це повністю відповідає ідеї соціальної ринкової економіки, що суперечить міжнародним англосаксонським організаціям, які зв'язують превентивне правосуддя нотаріусів, в основному, з негативними наслідками, такими як витрати коштів і часу, без визнання важливості безпечної правової інфраструктури.

Про гарантії юридичної безпеки, які дає громадянам і державі нотаріальний акт, розповів у своїй доповіді нотаріус з Парижа, член Вищої Ради нотаріату Франції Валері Есаню. Ним відзначено, що більшість країн континентального права визначили області компетенції, притаманної нотаріусу, встановивши обов'язкове нотаріальне посвідчення, автентичний нотаріальний акт як умову законності в таких сферах як сімейне право (дарування, прижиттєве дарування спадкового майна родичам, шлюбний контракт), право на нерухоме майно (продаж нерухомого майна), банківське право (виділення заставного майна), право підприємницької діяльності (створення товариств). Нотаріальний акт за своєю природою відповідає волевиявленню сторін; не порушується третіми особами (в протилежному випадку нотаріус змушений буде відмовити в складанні офіційних документів); не переступає громадського порядку (відмова встановлювати автентичність незаконної угоди); безумовно, відповідає законодавству. Саме в цій якості автентичний акт є офіційним документом, який здійснений владою, і він, безперечно, відповідає необхідності юридичної безпеки громадян. За статистикою, наведеною Валерій Есаню, у Франції тільки 1 акт з 3000 призводить до судового розгляду.

Доповідач також детально зупинився на такому понятті як електронний нотаріальний акт, який представляє собою інноваційний проект у сфері нотаріальної справи, що є гарантом обов'язкових для нього безпеки і справжності. Впровадження даної технології і застосування її співробітниками дозволяє забезпечити збільшення продуктивності, без тривалого порушення організації робочого процесу в офісі. Це справжнє рішення для бізнесу. Електронний нотаріальний документ не ставить під загрозу принцип автентичності, представляючи собою новий спосіб прийняття документів. Технічною освітою і організаційним аспектам тепер приділяється більше уваги, проте мета залишається колишньою: забезпечення юридичної безпеки актів і їх зберігання.

Про актуальні зміни в роботі нотаріусів Російської Федерації, а також встановлення обов'язкової нотаріальної форми для ряду угод, розповів віце-президент Федеральної нотаріальної палати Росії Станіслав Смирнов. З 1 лютого цього року подача документів в Росреєстр стала обов'язковим етапом роботи нотаріуса в рамках оформлення угод і спадкових прав. Не пізніше закінчення робочого дня нотаріус сам направляє документи держреєстратору в електронному вигляді. Для цього використовується спеціально розроблений Федеральною нотаріальною палатою сервіс в рамках Єдиної інформаційної системи. Термін реєстрації права власності при цьому скорочується для заявника до 1 робочого дня. За словами доповідача, за один похід до нотаріуса громадяни вирішують комплекс правових та організаційних питань, отримуючи при цьому максимальну гарантію захисту свого майна і коштів. У кожного російського нотаріуса є посилений кваліфікований електронний підпис. Це дозволяє використовувати юридично значимі документи в зручному електронному форматі, переводити документ з паперу в «цифру» зі збереженням його правової значущості. Завдяки вжитим в минулому році поправками до законодавства отримати на руки нотаріальний документ в цифровому форматі сьогодні стало простіше. Уникаючи «паперового» етапу підготовки документа і витрат на придбання особистого кваліфікованого цифрового підпису, кожен бажаючий може відразу оформити договір або довіреність «в цифрі» у будь-якого нотаріуса країни. За юридичною силою подібний електронний документ дорівнює своєму паперовому аналогу.
Станіслав Смирнов підкреслив, що робота щодо подальшої цифровізації і вдосконалення нотаріальної діяльності в Російській Федерації буде продовжена. У найближчих планах - розширення переліку нотаріальних дій, які можуть бути здійснені у віддаленому форматі через подачу заяви в електронній формі. Це вкрай актуально для виконавчого напису нотаріуса, прийняття коштів у депозит, огляду інтернет-сайтів в рамках забезпечення доказів і ряду інших нотаріальних послуг, які не потребують з'ясування волі і волевиявлення заявника.

З доповіддю про професійну етику нотаріуса виступив нотаріус м. Вайдховен-ан-дер-Тайя, член міжнародної ради Австрійської нотаріальної палати Міхаель Мюльнер. У своєму виступі він детально зупинився на правила професійної етики нотаріуса Австрії, зробивши головний висновок про те, що незважаючи на такі глобальні тенденції як розвиток інформаційних технологій, нові суспільні та економічні виклики, нотаріус, в першу чергу, повинен дотримуватися етичних принципів у своїй роботі. Професійна етика - це не тільки сила традицій, але також гарантія сталого розвитку нотаріату в світі.

Про досвід роботи нотаріуса з апостилем розповіли представники прибалтійських нотаріатів. З доповідями виступили Президент Литовської нотаріальної палати Марюс Страчкайтіс і член правління Естонської нотаріальної палати **Андрій Лисенко**.
Завіряти паперові документи апостилями нотаріуси в Естонії почали з 1 січня 2010 року. Одним з аргументів такого рішення, була доступність нотаріусів для жителів по всій Естонії, так як нотаріальними конторами охоплена вся

територія країни. Такий же аргумент використовувала і влада Литви. Щоб скоротити витрати на впорядкування документів, а надання послуг особам наблизити до їх місця проживання, нотаріусам була делегована нова функція - апостилювання документів. Тим самим населенню була надана можливість отримати послуги завірення документів не в одному місці, як у Міністерстві закордонних справ, так і у будь-якого нотаріуса Литви на розсуд клієнта. Нове правове регулювання було спрямоване на підвищення доступності послуг. Нотаріуси Литви працюють з апостилем з 1 січня 2016 року.

Нотаріуси Естонії пропонують своїм клієнтам можливість проставляння електронного апостилю. Як розповів **Андрій Лисенко**, електронний апостиль - це апостиль, яким завіряється документ в електронному середовищі з цифровим підписом нотаріуса. При цьому електронним апостилем можна завірити як документи створені і підписані цифровим підписом в електронному середовищі, так і паперові документи. Якщо потрібно завірити електронним апостилем паперовий документ, то нотаріус сканує представлений документ і завіряє отриманий в результаті сканування файл електронним апостилем. Передбачено і зворотний варіант.
Електронний апостиль цікавий тим, що після проставлення нотаріусом апостилю на документі, за допомогою Реєстру апостилів Естонії можна перевірити дійсність апостилю та також побачити засвідчений документ. Після перегляду особа, яка замовила засвідчення документа, може закрити доступ до документа. Це можна зробити через портал самообслуговування. Для відкриття, підписаного нотаріусом цифровим підписом електронного апостилю та документа через реєстр не потрібно завантажувати додаткові програми. Тому передача через реєстр зручна як громадянину, так і приймаючій документ установі. Також існує можливість передачі електронного апостилю особі по електронній пошті, однак в такому випадку необхідно переконатися, що приймаюча особа має можливість відкрити документ, підписаний цифровим підписом (для цього повинна бути інстальована спеціальна програма).

Другий тематичний блок конференції був присвячений розширенню використання інформаційних технологій в роботі нотаріусів різних країн. Відкрила його нотаріус Мінського міського нотаріального округу, член комісії з інформатизації нотаріату **Вероніка Литвинко, детально розповівши про функції і можливості Єдиної інформаційної системи нотаріату Білорусі,** а також про перспективи розвитку системи.

Тему продовжила **Президент Нотаріальної палати Грузії Маріка Гоголадзе, яка розповіла що з 2009 року нотаріальна система Грузії перейшла на електронне діловодство**. Був створений єдиний електронний реєстр нотаріальних дій, в якому реєструвалися всі види нотаріальних дій. Електронний реєстр включає в себе архівні примірники нотаріальних актів (спадкові справи та заповіти). В електронній базі також можливо цифрове архівування нотаріальної документації. Нотаріус зобов'язаний після реєстрації нотаріального акту в електронному реєстрі, завантажити в базу тільки ті документи, що складені у формі публічного акту та передбачені інструкцією.
З урахуванням інтересів громадян Нотаріальної палатою Грузії створена електронна програма «Єдиний електронний реєстр», яка розміщена на веб-сайті

Нотаріальної палати. З її допомогою громадяни мають можливість, не виходячи з дому, перевірити чи зареєстрований нотаріальний акт в єдиному електронному нотаріальному реєстрі. Громадянин за допомогою вказаного банера входить в програму, вводить ідентифікаційний і реєстраційний номери нотаріального акту і отримує необхідну йому інформацію.

Про роботу з електронними реєстрами також розповіли нотаріус Болгарії **Стоян Богданов і нотаріус з Белграда (Сербія) Александар Мркалевіч**.

Про особливості функціонування і розвитку нотаріату України з урахуванням впливу світових тенденцій та інформаційних технологій доповіла **член Ради Нотаріальної палати України, нотаріус Інна Бернацька.**

Зокрема наведено вихідні дані про функціонування в Україні до 1994 року - державного нотаріату, з 1994-2019 - державного і приватного нотаріату, урівняння в повноваженнях з 2009 року, про кількісний склад станом на 2019 рік (6545 нотаріусів, з них 939 державних, 5606 приватних), наявність нотаріальних округів в межах адміністративно-територіальних одиниць, квотування, яке існує, але не діє в зв'язку з надмірною кількістю передбачених одиниць, вимоги доступу до професії нотаріуса: громадянство України, володіння державною мовою, вища юридична освіта, 6 років юридичного стажу, з яких 3 роки помічником, складання іспиту та отримання свідоцтва.

Доведено до відома широкі повноваження нотаріусів України **щодо вчинення нотаріальних дій, виконання інших додаткових функцій, делегованих державою (**державна реєстрація прав на нерухомість з 01.01.2013р.; державна реєстрація юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань з 01.01.2016р.; перевірка сплати податків і зборів при вчиненні нотаріальних дій; фінансовий моніторинг; обов'язки щодо попередження відчуження майна боржників; видача інформації з реєстрів та ін.

Значну увагу учасників Конференції викликали тези доповіді щодо вчинення реєстраційних дій нотаріусами України: зокрема державна реєстрація прав на нерухомість, здійснення таких реєстраційних дій у зв’язку не тільки із вчинюваними нотаріальними діями, але і без вчинення нотаріальних дій, з одночасним скануванням правовстановлюючих документів реєстратором для долучення до реєстру та зберігання в ньому; щодо реєстрації юридичних осіб: створення, реорганізація, поділ, виділення, ліквідація, внесення змін відомостей про юридичну особу: найменування, ОП-форми, адреси, видів діяльності, органів управління; склад учасників/засновників; корпоративних прав; філій і т.д., реєстрація фізичної особи-підприємця, здійснення таких реєстраційних дій нотаріусом за волевиявленням заявника, з одночасним скануванням правовстановлюючих документів реєстратором для долучення до реєстру.

Детально озвучені електронні реєстри, з якими працюють нотаріуси України.

Продемонстровано окремі переваги української моделі нотаріату для держави, такі як мінімізація ризиків в операціях з нерухомістю та бізнесом через залучення до реєстрації прав та бізнесу висококваліфікованих юристів

нотаріусів; відсутність часового проміжку між вчиненням нотаріальної дії та державною реєстрацією права/ обтяження; наявність у нотаріусів повноважень, ресурсів для проведення всіляких перевірок операцій з нерухомістю/корпоративними правами; зручність, оперативність роботи за принципом «єдиного вікна», відсутність витрат держави на утримання реєстраторів, відсутність витрат держави на відшкодування збитків, завданих державними реєстраторами. Повна матеріальна відповідальність приватних нотаріусів, можливість відповідати сучасним запитам суспільства.

Виокремлено переваги і для нотаріусів: можливість мати повний доступ до електронних реєстрів з метою проведення якісних всіляких перевірок, широкий спектр інструментів для захисту власності і майнових прав, наявність додаткових повноважень з державної реєстрації, що позитивно впливає на зменшення недобросовісної конкуренції, яка знижує якість роботи нотаріусів.

У доповіді також звернуто увагу на ризиках розвитку нотаріату в сучасних умовах, оскільки запозичення окремих елементів англосаксонської системи права для застосування в країнах континентального права демонструє деформацію і дегармонізацію створюваних процедур і механізмів, а недотримання балансу між достатнім рівнем регулювання державою нотаріальної та реєстраційної діяльності, зокрема, пригнічення нотаріату призведе до зниження якості реєстраційної діяльності.

Також ризики несе в собі поспішне впровадження новітніх моделей електронного документообігу та ІТ-технологій без створення спеціальної захищеної мережі-інтернет (або захищених каналів зв'язку), без посилення захисту інформації електронних реєстрів і баз, без захисту робочого місця нотаріуса, без можливості відновити інформацію з паперових носіїв; без попередньої роботи з підвищенням рівня знань громадян щодо забезпечення безпеки роботи в інтернет-сервісах і ресурсах, а також запровадження блокчейну або інших ІТ-нововведень без урахування ризиків, окреслених експертами іт.д., використання для розробки системи електронного документообігу на державному рівні фахівців з недостатнім рівнем кваліфікації, нових ІТ-технологій бюджетного варіанту, з метою економії коштів та ін.

Міжнародну спільноту ознайомлено з такими напрямками роботи нотаріальної спільноти України, як активна, постійна, комплексна робота органу професійного самоврядування - Нотаріальної палати України та відділень в напрямку реформування нотаріальної діяльності, з метою проведення якісних реформ і попередження ініціатив, що руйнують професію і її стандарти, забезпечення кваліфікованої роботи кожним нотаріусом України, з метою підтримки високого рівня довіри у громадян і держави до нотаріату, забезпечення існування професії як безальтернативної, звернення уваги державного регулятора на великі можливості саме нотаріальної діяльності сприяти реалізації та захисту майнових прав фізичних та юридичних осіб, з метою акцентування уваги на вчиненні нотаріальної дії, правильного встановлення особистого волевиявлення, дійсних намірів сторін, перевірки право- і дієздатності, роз'яснення норм законодавства та правових наслідків угод та ін., технічної модернізація (сучасні технології і програми, захист

комп'ютерного місця нотаріуса), з метою оперативності і зручності для професії, захисту інформації та персональних даних.

Крім того, міжнародній спільноті наведено позитивний досвід запровадження в Україні аграрних розписок, тенденції запровадження медіації, розрахунків через ескроу рахунки, участі нотаріуса у забезпеченні доказів, електронної системи реєстрації нотаріальних дій та інших новацій.

Озвучено інформацію про активну роботу щодо вдосконалення процесів технічної інвентаризації нерухомості, сканування технічної документації до відповідного створюваного електронного реєстру для попередження їх підробки, створення нового електронного реєстру об’єктів нерухомого майна, вдосконалення діючих електронних реєстрів, взаємодію з ДЗК, ДАБі, Єдиним державним реєстром судових рішень.

Поряд з запровадженням новітніх ІТ-технологій, піднято проблему концептуальної необхідності створення системи надійного захисту від кіберзлочинності, ефективного розслідування злочинів у даній сфері, відновлення порушених прав.

Зроблено найбільший акцент на тому, що в основу усіх реформ нотаріат України ставить Людину та її конституційні непорушні права, пріоритет захисту власності, що реформи повинні бути продуманими до дрібниць, оскільки одна помилка щодо права людини – це не статистика, а долі та життя, що штучний інтелект не здатний рівноцінно замінити людський, що ІТ-технології слід розглядати як допоміжні засоби для вдосконалення професії, а не заміну.

Таким чином, у ході візиту вдалося представити нотаріат України на належному рівні, як активний та готовий до модернізації, викликати інтерес до матеріалів та напрацювань України, отримати багато запитань та відповідей, контактів для подальшої співпраці на міжнародному рівні. Матеріали запитано зокрема Німеччиною, Францією, Австрією, країнами СНД.

Окремо слід зазначити про теплий прийом на високому рівні білоруських колег та увагу до України.

Особливий інтерес учасників конференції викликала презентація колег з **Азербайджану, представник якого нотаріус Сулейман Мамедов розповів про роботу автоматизованої інформаційної системи «Електронний нотаріат»**, в якій представлена інформація про нотаріусів і нотаріальні дії, в рамках якої ведеться взаємодія з Міністерством юстиції. На сайті Міністерства юстиції Азербайджану, можна отримати інформацію про нотаріусів, графіки роботи нотаріальних контор, документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій, а також в електронному вигляді записатися на прийом до нотаріуса.

Крім того, система надає цілий ряд зручних для роботи функцій, таких як перевірка справжності наданих документів в режимі реального часу, отримання інформації про документи в електронному форматі, ведення єдиного реєстру нотаріальних дій та автоматизоване присвоєння унікального номера документа, автоматизована робота з виконавчим написом нотаріуса (отримання документів і автоматична пересилка в органи примусового виконання), створення особистого кабінету нотаріуса, в тому числі з метою автоматизованого обміну інформацією, створення електронного архіву документів, можливість

дистанційного здійснення нотаріальних дій за допомогою відеозв'язку, та шаблонного створення документа.

Колега з Азербайджану поділився і амбітними планами, серед яких використання в майбутньому мобільного офісу нотаріуса, що представляє повний комплект необхідного обладнання з підключенням до системи «Електронний нотаріат», а також нотаріальний кіоск, який дозволить запевнити документ, не відвідуючи нотаріальну контору. Апарат ідентифікує громадянина, звертає за вчиненням нотаріальної дії, за допомогою його ID-карти і одночасної аудіо і відеозв'язку з нотаріусом. Після здійснення всіх необхідних процедур, апарат друкує готовий документ. Усі нотаріуси Азербайджану забезпечені такими комплектами.

Заключний тематичний блок конференції був присвячений правовим новаціям в роботі нотаріату. Про новели законодавства в нотаріаті Казахстану, а також розширення компетенції нотаріусів розповіла **Голова Республіканської нотаріальної палати Асель Жанабілова.** Зокрема, введено нову нотаріальну дію - посвідчення згоди, для якої законодавством Республіки Казахстан передбачено обов'язкове нотаріальне посвідчення. Крім цього засвідчується згода учасників спільної власності на вчинення правочину, згода законних представників неповнолітніх або недієздатних осіб на вилучення тканин (частини тканини) і (або) органів (частини органів), згода на вилучення тканин (частини тканини) і (або) органів (частини органів) у людини, за винятком стовбурових клітин, згода чоловіка при укладанні договору сурогатного материнства дружиною, згода чоловіка на використання спільного майна подружжя для здійснення особистого підприємництва, згода чоловіка під час здійснення спільного підприємництва, якщо в діловому обороті від імені подружжя виступає один з них, згода заставодавця на реєстрацію виникнення і зміни застави, наданого в забезпечення договору банківської позики, згода учасників спільної сумісної власності на державну реєстрацію виникнення, зміни або припинення права спільної сумісної власності, згоди осіб на виправлення помилок, допущених при державній реєстрації прав на нерухоме майно та інше. Також, національне законодавство Республіки Казахстан розширило можливості нотаріусів щодо стягнення грошових зобов'язань шляхом вчинення виконавчого напису.

З доповіддю про **компетенції нотаріусів Туреччини і розвитку інформаційних технологій в нотаріаті виступив нотаріус з м.Стамбул Джошкун Айдин**. Інтерес аудиторії викликало встановлене в Туреччині обов'язкове нотаріальне посвідчення угод купівлі-продажу автотранспортних засобів, в тому числі реєстрація технічних змін, оновлення документів, утилізація транспорту.

1 березня 2019 року набрав чинності Закон про модернізацію Цивільного кодексу Республіки **Молдова**, який більш детально визначив порядок складання і скасування довіреностей. Цим нововведенням з колегами поділилася **нотаріус з Кишинева Тетяна Унгуряну**. Зміни торкнулися термінів довіреностей, а також їх видів - вони можуть бути разовими (для вирішення одного питання) або видаватися для вирішення декількох завдань в різних інстанціях на тривалий термін. Крім того, законодавець дав чіткі

рекомендації щодо складання тексту довіреностей, порядок відкликання довіреності. Крім того, з 1 березня 2019 року в Молдові з'явився новий тип довіреності - безвідклична довіреність. Цей документ неможливо скасувати до виконання прописаних в ньому повноважень. Безвідклична довіреність може бути скасована після припинення того зобов'язання, для виконання або забезпечення виконання якого вона видана. Якщо ж довіритель незадоволений роботою представника, якому видано безвідклична довіреність, то скасувати її до виконання доручення можна тільки в судовому порядку.

Підсумки роботи масштабної конференції підвела Голова Білоруської нотаріальної палати Наталія Борисенко, яка зазначила, що епоха цифрової глобалізації з впровадженням кардинально нових технологій на очах змінює сучасний юридичний світ. За останні 5 років роботи розвиток цифрового вектора став одним з ключових напрямків діяльності нотаріату в усьому світі. Активно використовуючи і постійно удосконалюючи інформаційні технології нотаріату, нотаріуси намагаються не тільки застосувати кращий досвід зарубіжних колег, але також зберегти традиційні нотаріальні процедури, які десятиліттями служили гарантом захисту прав і законних інтересів громадян, представників бізнесу і держави.

За матеріалами конференції між рядками простежується ***виважений підхід до поступового запровадження ІТ-новацій у країнах Західної Європи, задля збереження фундаментальних принципів нотаріату латинського типу та їх стрімке запровадження у пострадянських країнах,*** де на це звертається більше уваги, аніж на розвиток нотаріату та його місії.
Окремо слід зазначити про теплий прийом на високому рівні білоруських колег та увагу до України.

Додатково хочеться написати всім нотаріусам України.

Відчуття, коли з гордістю можна продемонструвати досягнення нотаріату України, коли Україна вже має те, про що мріють десятки країн, не можна викласти у дописі, це можна тільки відчути.

Звісно електронні апостиль, діловодство та документообіг на порозі сучасного нотаріату, однак за своїми повноваженнями, функціями, сферами застосування та якістю роботи нотаріат України дуже потужний.
Нам є чим пишатися, що розвивати, і що берегти.

Інна Бернацька та Тетяна Левенець
01 квітня 2019 року